
Význam snu při dostavbě katedrály sv. Víta

Marie Benešová

Devatenácté století, tak jak bývá především ve dvacátém století interpretováno, utkvívá v našich myslích jako století uskutečňující průmyslovou revoluci, století pokroku, racionálního a pozitivistického myšlení, sociálních reforem, uvědomování třídnosti a ještě mnoha dalších výdobytků, jejichž původ lze hledat v hospodářsko-spoločenské sféře vědomě usměrňované vědeckým poznáním. Naproti tomuto proudu se odvíjejí po celé 19. století dialekticky protikladné tendence, které jako by měly úlohu nastolit rovnováhu tam, kde byla narušena, a to především v ideálech a umělecké tvorbě, nástupem buržoazie na místo feudálů jako vládnoucí třídy. Za tuto protiváhu lze nesporně pokládat romantismus, který ovládá téměř ve třech třetinách století celou kulturní sféru. Z ní nelze vylučovat ani význam a silný vliv náboženství, zejména katolicismu, příznačného pro některé země střední Evropy, který u nás působil především prostřednictvím propagace domácích světců Václava, Vojtěcha a konečně i Jana z Pomuku (Nepomuckého). Ač v českých historických zemích, zejména v Čechách, nelze sílu tohoto náboženského vlivu (oproti např. Polsku) v působení na národní sjednocování a obrození přeceňovat, přece při studiu specifické otázky nebo dobových pramenů vyplyne naprosto zřetelně. Snad je to vinou specializace, že jsme si zvykli v poslední době zkoumat otázky politické, umělecké, kulturní a náboženské v jakési latentní izolaci, zejména pokud jde o náboženství, což právě v 19. století a v rámci katolické rakouské monarchie vede někdy k opomíjení závažného faktoru, ovlivňujícího právě dobové ideje a sny. Toto konstatování, prosím, nemá vyznít jako kritika ve smyslu metodologickém, ale především jako připomínka významově důležité duchovní síly ovlivňující u nás právě v 19. století větší kulturních jevů.

Proto také, hodnotí-li se význam některých významných akcí, které povznášely i posilovaly národní sebeuvědomování, vyvstane nám téměř vždy na myslí úsilí o zbudování stánku českého divadla více než zájem o dostavbu katedrály sv. Víta. Dalo by se argumentovat právě tím, co bylo již řečeno, že katolicismus a Rakousko vytvářely v povědomí lidí

bezděčnou jednotu, které národ toužící po emancipaci důrazně odporoval. Přece se mi však nejeví tento problém tak jednoznačně, dotýkám-li se právě katedrály svatovítské. Dóm sv. Víta v Praze nejenže reprezentuje od svého ještě románského založení svatováclavský kult, který - jak dokládá nesčetné množství uměleckých děl 19. století s vyvrcholením svatováclavského pomníku na Václavském náměstí - je symbolem české samostatné státnosti, kdy na základě papežské bully z 30. dubna 1344 bylo povýšeno pražské biskupství na arcibiskupství a 5. května téhož roku svěřeno pražskému arcibiskupu právo korunovační. Tato všeobecně známá data uvádím zde proto, aby bylo zdůrazněno osamostatnění českého království v korunovačním aktu a jeho spojení s katedrálou určením jednoho a téhož dne 21. listopadu k slavnostní introdukci arcibiskupa a k položení základního kamene gotické novostavby. Aniž bychom se dále zabývali podrobnostmi o výstavbě katedrály, buďž jen řečeno slovy Z. Wirtha: "Skvělý přelud stavebně dekoračního svatovítského kůru na konci 14. století dá se jen v myslí vyvolati z archivních pramenů, ale nádherný tento celek stal se alespoň pro pohled z dálky navždy znamením Prahy, vyčnívaje horní partií kůru a nedokončenou příční lodí i jedinou věží vysoko nad královský palác hradčanský," a dále: "jako by tušil, že stavebník nebude moci ještě dlouho užívati lodní části katedrály, uzavřel mistr Petr svůj kůr v triumfálním oblouku silnou zdí. Jeho čin znamená v uměleckém smyslu bezděčné vytýčení budoucího programu..."¹⁾

A od té doby se datuje sen o dostavbě velechrámu, který přerušily požáry, pohromy i dvě obrazoborecká hnutí a který v podobě vážných a dobově opodstatněných úmyslů o skutečné dostavění katedrály datujeme až od 18. století, jenž se uskutečňoval v "nepřetržitém sledu vzniku a zániku uměleckých myšlenek a forem, často v duchaplném řešení problémů, které ukládal starý prostor a nová jeho náplň."²⁾ Z této umělecké aktivity je třeba jmenovitě uvést z roku 1729 snad v souvislosti se svatořečením Jana Nepomuckého od Jana Ferdinanda Schora návrh na dostavbu dómu, o jehož podobě však velmi málo víme. Podobně je to i s návrhem z přibližně stejné doby snad od Kiliána Ignáce Dienzenhofera. Tím vlastně větší úsilí o dostavbu v 18. století končí a stavební aktivita se týká toliko úprav po poškození dómu za pruského obležení v roce 1757 a obnovy helmice na jižní svatovítské věži, která, pocházejíc z roku 1770, završuje jako výrazný článek siluetu pražského panoramatu dodnes.

Tolik ke vztahu snu o dostavbě katedrály jako ideálu, jehož ideová podstata symbolu nebyla příliš vzdálená představě Karla IV., ale přece se proměňovala s dobou a záměry vládnoucí dynastie a církevních feudálů (obr. 4-5). Nová etapa dostavby dómu se ve velké intenzitě datuje od dvacátých let 19. století. Přečteme-li si například v Ottově naučném slovníku heslo Pešina z Čechorodu Václav Michal, dovíme se kromě základ-

ních dat a něco mála jiného také to, že "s velkým úsilím zabýval se myšlenkou na dostavění chrámu sv. Víta, za kterýmž účelem zřídil zvláště jednotu 1844 a 1850"³⁾ (obr. 6). Za tímto strohým sdělením se však skrývá nejenom neutuchající zápal a neuvěřitelná energie, ale také konkrétní činnost, která předznamenala konečné řešení a uskutečnění díla, slavnostně uvedeného v život v roce 1929. Tomu, jakým způsobem a proč se stal právě Václav Michal Pešina z Čechorodu tím, který po celou druhou čtvrtinu 19. století byl iniciátorem a akčním duchem myšlenky dostavby pražského dómu, chci věnovat následující část svého příspěvku, neboť podivuhodnou hrou náhod byl právě sen skutečný, který se nám v noci zdá, v pozadí celého následného dalekosáhlého vývoje událostí. Vypráví o tom Pešina sám v soukromém shromáždění, které se konalo v Praze v roce 1844 při třetím shromáždění německých architektů a inženýrů a na němž se kromě vlastních 130 účastníků shromáždilo i mnoho hostů. V roce 1844, tedy v době svého projevu O výstavbě pražského dómu,⁴⁾ byl Václav Michal Pešina kanovníkem a českým kazatelem u sv. Víta a, jak on sám říká, nehodným nástupcem Jana z Nepomuku; byl již znám jako vlastenecký spisovatel, ovšem spisů náboženských, a úzce spřátelen s českými vlastenci a buditeli. Jeho životní dráha, dnes bychom řekli kariéra, začala velmi skromně: dvacetipětiletý se stal kaplanem v Polné, pak sedm let nato farářem v Krucemburku (Křížová), v obou obcích na Českomoravské vysočině v té době se značným procentem německého obyvatelstva, odkud byl přeložen po pěti letech do Blučiny na Moravě, kde setrval třináct roků, aby byl odtud povolán do svého kanovnického úřadu v Praze, který zastával až do své smrti v roce 1859. Pešinův referát o výstavbě pražského dómu se dělí zcela systematicky na tři části s úvodem, v němž vysvětluje jako tehdy již známý iniciátor dostavby dómu, jak k tomuto svému poslání, které se stalo téměř posedlostí, přišel. Dovolte, abych volně reprodukovala jeho projev:

Stalo se 21.11.1828, tedy téměř po 500 letech v den položení základního kamene ke gotické novostavbě dómu nebo lépe řečeno v noci, kdy se Pešinovi zdál sen o tom, že k němu přišli lidé a skládali do jeho rukou peníze, shromážděné sbírkou v hodnotě 3 miliónů na dostavbu pražského dómu. Když druhý den svůj sen vyprávěl, smál se mu, poněvadž nechápal, proč právě on, prostý farář v Blučíně, 32 mil vzdálené od Prahy, by se měl po staletí neuskutečněního úkolu ujmout. Avšak druhou noc sen začal nabývat již konkrétnějších forem, dnes bychom řekli o organizačních postupech. Po tomto druhém snu se počal obávat posedlosti utkvělou myšlenkou a líčí svou neschopnost vykonávat pravidelnou službu. Po třetí noci, v níž viděl již růsti pilíře katedrály, se skutečně počal obávat toho, že skončí svůj život v blázinci. Tak jak u duchovních bývá zvykem, líčí ve svém referátu, žádal o duchovní posilu modlitbou a do-

stalo se mu jí. Od té chvíle fixní idea se rozplynula a on se duševně uzdravil. Ve svém referátu pak navazuje druhou jeho částí, kdy se roku 1832 stal kanovníkem u sv. Víta a již nepokládal sen o dostavbě chrámu za utkvělou myšlenku nezdravého původu, ale za realitu, která mu byla určena jako životní poslání.

Své poslání vzal skutečně se vši vážností, neboť již roku 1834, jak uvádí, předložil kancléři Metternichovi a hraběti Kolovratovi návrh Karla Řivnáče, žáka J.O. Krannera, kterého znali a doporučili profesori K. Rössner a L. Förster. Tento Řivnáčov návrh byl vytvořen podle ideje pražského malíře a geometra Ludvíka Kohla, který v letech 1814 a 1816 vytvořil koncepci domu v barokní a gotické podobě. Myšlenka Kohlova gotického pojetí byla zpředmětněná ve skutečném návrhu Řivnáčově, který, byv Pešinou pověřen, vypracoval v roce 1840 ještě další skicu, jež se patrně stala předlohou k obrazu Josefa Vojtěcha Hellicha Založení novostavby katedrály svatovítské 21. listopadu 1344 jako prémie Jednoty výtvarných umělců v Čechách v roce 1850 (obr. 7). Návrh Řivnáčov z roku 1834 (obr. 8) respektuje plně vysoký chór Arrasův a Parlérův a přistavuje k němu monumentální předsíň, v gotizující představě využívá je v tomto konceptu hmotu jižní věže Wohlmutovy. Druhá skica prodlužuje stavbu o 20%. Obě však nemají ještě s puristickými ideami mnoho společného. Jsou to spíše volné kompozice na gotické téma podle emocionálních představ své doby.

V pokračování Pešinoва referátu je zajímavá pasáž o tom, jak po předložení pečlivě zpracovaného programu dostavby Metternichovi byla právě jím Pešinovi umožněna studijní cesta po cca 25 gotických katedrálách, počínaje Kolínem nad Rýnem a touto příkladnou rekonstrukcí zase konče. Při této příležitosti se setkal s vedoucím stavby Kolínského domu dvorním radou Zwirnerem, který na Pešinovu otázku po jeho názoru na výši nákladů na dostavbu pražského domu odpověděl tři milióny. Tu se zpřítomnil Pešinův sen i v nákladech. A sám s ještě větším úsilím se odhodlal pokračovat v započatém díle a neumdléval v tisících obtížích a překážkách. Počal si uvědomovat, že sám dílo neprosadí a počal se orientovat na významné osobnosti státu, ale rovněž na tehdy významné odborníky; 12. srpna 1844 se obrátil na arcivévodu Štěpána, který dlel v Karlových Varech, o povolení k ustavení Jednoty pro dostavbu domu. Povolení obdržel a skutečně první spolek pro dostavbu počal fungovat. Ve smyslu záměrů ustavené Jednoty vyzývá Pešina ve třetí části svého referátu všechny přítomné pražského setkání architektů a inženýrů o podporu záměru dostavby, který mu byl svěřen.⁵⁾

Potud referát Václava Michala Pešiny z Čechorodu z 1. září 1844. Dostavba měla tedy v kanovníku Pešinovi svého aktivního ducha, který ještě v roce 1850 znovu zburcoval ochabující snahy o splnění svého snu.

Pešina měl ještě to štěstí, že za jeho života "nastalo velkorysé ovzduší pro novou akci, když se pražským arcibiskupem stal kardinál Bedřich Schwarzenberg". V roce Pešinovy smrti 1859 byla ustavena Jednota pro dostavbu dómu, která řídila stavbu až do jejího ukončení. Od roku 1861 převzal odborné vedení stavby Josef Ondřej Kranner, který se přidržel předparléřovských vzorů a jako tvůrce, jehož školení a přesvědčení spadá ještě do první poloviny století, nechal dominovat jižní věž, které však nasadil gotickou helmici (obr. 9). Jeho návrh nesoucí datum 1867 byl v roce 1873 nahrazen návrhem Josefa Mockera, který převzal vedení stavby od tohoto roku do 1899 (obr. 10). Jeho puristický návrh byl však naštěstí veden jeho obdivem a láskou k Parléřovi. Nejzávažnější chyby, kterých by se byl mohl ve svém puristickém přesvědčení dopustit, byly odvráceny zásahy moudrých názorů členů Jednoty. Po roce 1899 do roku 1933 vedl dostavbu v duchu moderních zásad památkové péče Kamil Hilbert (obr. 11).

Ve své drobné knížce *Architektura česká 1800-1920* se Zdeněk Wirth a Antonín Matějček v souvislosti s problematikou historismu 19. století odvolávají na Sjezd německých architektů a inženýrů jen nepatrnou zmínkou⁶⁾ o jednom z referátů.⁷⁾ Při studiu celého materiálu Sjezdu však vyplývá taková spousta autentických informací o složitosti duchovního ovzduší této doby, že dá ještě hodně práce, než vytěžíme vše, co nám tento i jiné jemu podobné materiály pro charakter české kultury 19. století skýtají. Tento příspěvek byl jen malým pokusem vytěžit z dobového materiálu něco více, než snad známe, nebo to, co bylo již zapomenuto.

- 1) Zdeněk Wirth, *Svatovítská katedrála, v: Metropolitní chrám sv. Víta*. Praha 1946, s. 27.
- 2) Tamtéž.
- 3) *Ottův slovník naučný*, devatenáctý díl. Praha 1902, s. 595.
- 4) *Allgemeine Bauzeitung IX*, 1844, s. 237-311.
- 5) V.M. Pešina z Čechorodu, *Der Dom-Ausbau Prags. Allgemeine Bauzeitung IX*, 1844, s. 288-291.
- 6) Z. Wirth, A. Matějček, *Architektura česká 1800-1920*. Praha 1922, s. 24.
- 7) *Sollen wir griechisch oder gotisch bauen? Allgemeine Bauzeitung IX*, 1844, *Ephemeriden* s. 166 n.